

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Інформаційно-бібліографічний відділ

Творці української культури

Київ, 2022

94(477):82-2

Творці української культури: бібліографічний огляд літератури/ підгот.
Л. Полозенко, Г. Полозенко. – К. : НУБіП, 2022. – 19 с.

Українська благословенна земля.
Багата і щедра талантами вона.
Письменники, поети, байкарі,
Співаки, художники, громадські діячі.
Вони українську культуру несли в світ.
Тож потрібно пам'ятати про них.
(Любов Полозенко)

Відзначати і вшановувати повномаштабно ювілейні дати відомих постатей завадили російські окупанти. У лютому місяці вони почали бомбити наші села і міста. І все ж таки ми про них пам'ятаємо і про них пишемо.

Історичні події в Україні
Всім нам потрібно знати
Талановитих людей
Ні одне покоління
Не має права забувати
(Любов Полозенко)

У 2004 році у видавництві МАУП: Книжкова палата України вийшов біографічний довідник «Видатні постаті України». У ньому висвітлено життя і творчість 227 видатних особистостей України, які зробили неоціненний внесок у розвиток як власного народу, нації, держави так і світової культури. Таких видатних постатей Україна має в усіх сферах людського буття – науці, техніці, економіці, культурі, політиці, медицині та інших галузях.

У грудні 2021 року Верховна Рада України прийняла постанову «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022 – 2023 роках» (17 грудня 2021 р. № 1982 – IX).

Особлива увага звернута на рекомендації щодо Міністерства освіти, щодо проведення заходів на всіх рівнях освіти.

З життєвим та творчим шляхом ювілейними датами таких постатей-ювілярів як Архип Тесленко, Михайло Стельмах, Юрій Яновський, Богдан Лепкий – письменниками та відомими оперними співаками такими як Соломія Крушельницька та Анатолій Солов'яненко ми вас познайомимо.

АРХИП ТЕСЛЕНКО.

140 років тому в селі Харківці Лохвицького повіту на Полтавщині 2 березня 1882 року народився Архип Тесленко – майбутній письменник, громадський і політичний діяч. Батько був вихідцем із безземельних козаків сусіднього села Безсали, мати ще з молодих літ наймитувала у поміщиків.

Навчався Архип з 1894 року спочатку в однокласній церковно-парафіяльній школі, а потім продовжив у двокласній церковно-вчительській. Закінчення цієї школи давало право вчителювати у початковій школі.

На той час у церковно-парафіяльних школах на першому місці було викладання Закону Божого, потім слов'янська мова і спів. В обмеженому вигляді велось вивчення творів російської літератури, а про вивчення рідного письменства взагалі не йшлося.

Архипові Тесленку не вдалося закінчити Харківську церковно-вчительську школу. Він був виключений з другого класу. Причиною стали

відверті розмови юного Тесленка зі своїми односельчанами про соціальну нерівність у суспільстві та про поведінку церковних служителів. Таким чином, Архип Тесленко так і не отримав повноцінної освіти.

В сімнадцять років майбутній поет почав шукати роботу спершу у Маріуполі (але там місця для нього не знайшлося), а потім у Лохвиці, де він став писарчуком у волості. Попрацював Тесленко тут дуже мало, адже писарчуки, як відомо, були на побігеньках у старшини й волосного писаря – платні їм не давали.

12 серпня 1899 року Архип переходить на службу у контору повітового нотаріуса Ф. І. Кисловського. Та і тут він потерпає від зневажливого відношення до себе. Примхлива дружина пана Кисловського намагається перетворити юнака на свого наймита. На діловодство майже не було часу.

І все ж не досипаючи ночами, Архип береться за перо, бо ще в початковій школі він потроху віршував: складав байки про однокласників. Свої перші вірші він писав російською мовою, у них відображався його настрій. Перші його, вірші: «С праздником», «С душой, полной смиренья».

У віршах, написаних Тесленком під час служби у нотаріуса, відчувається доросла людина, яка не знає бога, а лише «безжалосную судьбу» та божественно-святую природу» і шукає «смысла бытия».

Не витримавши наруги зі сторони нотаріуса та його дружини, 3 серпня 1901 року Архип Тесленко полишає роботу у нотаріуса та їде на станцію Долинську

Південно-Миколаївської залізниці навчатись на залізничного телеграфіста. У зв'язку з поганим зором «слабість на очі» через чотири місяці був звільнений.

Повернувшись у рідне село, юнак захоплюється драматургією, навіть організовує у 1903 році аматорський театр.

Восени та влітку 1902 році в Харківській та Полтавській губерніях спалахували повстання селян, доведених до відчаю злиднями та знущаннями поміщиків і царських чиновників.

У 1905 році Тесленко вступив до революційної організації «Селянська спілка» у Лохвиці і брав активну участь у революційних виступах селян. 1905 року Архипа Тесленка заарештували та згодом відпустили. А в 1906 році заарештували вдруге та відправили в Бутирку, де він захворів на тиф. Слабого та немічного його погнали етапом до В'ятської губернії, куди він прибув 25 грудня 1908 року. В 1909 році строк заслання закінчився і з великими труднощами повернувся у своє село.

Творчість Тесленка невелика, але дуже вразлива, насамперед – правдива, написана селянською народною мовою.

В оповіданнях Архипа Тесленка «За пашпортом», «Хуторяночка», «Радощі», які написані в 1906 році зображено щоденне і безправне життя українського народу – особливо сільського населення за царських часів. В оповіданнях «Любов до ближнього», «У схимника» (1906 р.) описує служителів офіційного православ'я які захищають чужі інтереси, а не свого народу.

На власному досвіді написані тюремні оповідання «На чужині» та «В тюрмі» (1910 р.). В них автор розповідає про ту жорстокість та бездушність які переживають прості люди на засланні.

Одним із найкращих творів Тесленка є повість «Страчене життя», в якій на прикладі життя бідної селянської родини показана доля дівчини-вчительки, доведеної страшними умовами життя до самогубства.

Повернувшись до рідного села в 1910 році він продовжує писати. Крім творів, митець публікує статті, в яких засуджує антинародні дії царизму.

Хворий на сухоти та виснажений арештами та засланням Архип Тесленко помер у 1911 році. Та рідний край, Полтавщина його пам'ятає та цінує. У селі Харківці засновано літературний музей, у райцентрі Лохвиця в 1974 році перед Будинком культури відкрито пам'ятник А. Тесленку (архітектор Інна Коломієць). На будинку в Києві, де з 1905 по 1909 роках бував митець, встановлено меморіальну дошку з його іменем.

З виданнями творів в роки царизму було нелегко. Єдина збірка оповідань Архипа Тесленка «З книги життя» побачила світ уже після його смерті у 1913 році. Лише починаючи з 1955 року, потім у 1962, 1979 та 1988 роках почали виходити з друку його прозові, драматичні твори та вірші. В цих виданнях було розкрито літературний портрет Архипа Тесленка.

Заслання і тюрма
Талановиту людину довела...
Та залишив в літературі
Вражаючий творчий звіт,
Хоча прожив на світі 28 літ.
(Любов Полозенко)

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ

120 років тому, 27 серпня 1902 року на хуторі Нечаєво Компаніївського району Кіровоградської області народився Юрій Іванович Яновський. У 1919 році закінчив Єлісаветградське реальне училище. З 1922 по 1924 року навчався в Київському політехнічному інституті, а з 1925 по 1926 рік працював художнім редактором на Одеській кінофабриці. З 1927 по 1939 рік жив і працював у Харкові, а потім переїхав до Києва.

В літературу увійшов у 1924 році з віршами виданими збіркою «Прекрасна Ут» (1927 р.) та новелами у збірці «Мамутові бивні» (1935 р.).

У 1931 році вийшов роман Юрія Яновського «Чотири шаблі», де він змальовує селянський повстанський рух в Україні в роки громадянської війни. Роман в новелах «Вершники» (1935 р.) – видатне явище української прози. У ньому митець розповідає про героїзм людей, які вели боротьбу за волю.

У 20-30-ті роки Юрій Яновський написав кілька сценаріїв для українського кіно – «Гамбург», «Фата Моргана», п'єси «Завойовники» (1931 р.), «Дума про Британку» (1932 р.), «Потомки» (1940 р.).

Під час II світової війни Яновський працював військовим кореспондентом. Його оповідання «Земля батьків» (1944 р.), нариси про героїчних захисників широко друкувалися в пресі.

Після закінчення війни він, як кореспондент, був присутній на Нюрнберзькому судовому процесі. Після поїздки в Нюрнберг в міжнародний

суд над фашизмом Юрій Яновський написав нариси «Листи із Нюрнберга» (1946 р.)

Багато лиха й горя
Нам українцям принесла
Друга світова війна...
Мільйони життів на той світ забрала,
Міста і села зруйнувала...
(Любов Полозенко)

У своїх творах, наприклад, у «Вершниках» автор домігся створити той художній сплав, в якому єднається легенда із історичною конкретикою дійсності. Письменник розвинув романтичний стиль, в якому поєднуються образ, близький до міфологічного та побутовий. А ним затвердилась слава романтика. Яновський один з тих, хто започаткував романтичну течію в українській літературі радянської доби. Митець у своїх творах зображував сильних людей та показував їх в часи напружених шукань, гострих зіткнень, геройських дій.

Юрія Яновського радянські літературні критики звинувачували в недостатньому розумінні мети і завдань соціалістичної революції, пролетарської єдності робітничого класу і селянства. Насправді автор у своїх ранніх творах намагався правдиво, а не заполітезовано показати реалії життя, людські долі та їх характер періоду громадянської війни.

В оповіданнях періоду II світової війни Юрій Яновський описує хвилюючу епопею визвольної боротьби, основним героєм і рушійною силою виступає народ. Ще в роки війни та після її завершення митець пише роман «Жива вода», в якому намагається показати новий період у житті країни. Та це не сподобалось радянським літературним критикам і він змушений був продовжити працювати над новим варіантом роману під назвою «Мир». У цьому романі основним пафосом стала романтика творчої праці. Хоча для «Вершників» основою була романтика воєнного подвигу.

Творча спадщина Ю. Яновського багата і різноманітна. Він писав вірші, п'єси, романи, кіносценарії, оповідання та нариси. В них відкривається незвичний талант і висока майстерність, глибоке відчуття багатосторонньої та гнучкої мови українського народу. Будучи військовим кореспондентом у роки війни, Яновський бачив яку біду несла ця війна, але він пише також ліричні вірші. Ось деякі з них:

Лист з фронту
Думай про мене часто
Вулицею йдучи.
Хустка твоя квітуча
Сниться мені вночі.
Думай про мене серце,
Радісно спом'яни!
Очі твої озерця
Синьої глибини.
Думай про мене щиро,
Піснею прилети!
Доти у смерть не вірю

Доки чекаєш ти.

Золотий сон

Я з розвідки пізно повернувся
Ліс над бліндажем шумів густо
Мокру глицю в купу нагорнув
Сон мені приснився золотий.
Тихий ранок вихідного дня.
Милий Київ, теплі вулиці.
Я тебе у сні за стан обняв.
Ми йдемо разом – рука в руці...

Кожним твором митець відкривав для читачів нові світи,
експериментував, ніколи не шукав тихої пристані...

На лаві сніг, а небо сонячне,
Стоять намерзлі дерева.
Тремтять берези, квіти клонячи
І я у парку ледь жива.
Мої листи згубили стежку.
На фронт – до друга на плече
І скільки ще мені мережити
Листів, листівок і ночей?
На землю прокляту фашистову
Лети, листочок, голуб мій,
Неси до друга серце чистеє
І душу, повною надій.

Помер Юрій Іванович Яновський у 1954 році, похований у Києві.

МИХАЙЛО СТЕЛЬМАХ

110 років тому (24 травня 1912 року) у селі Дяківці, нині Літинський район Вінницької області, народився Михайло Опанасович Стельмах у бідній селянській родині. У 1933 році закінчив Вінницький педагогічний інститут, працював вчителем. З 1939 року служив в армії, був учасником Другої світової війни.

З 1945 по 1953 рік працював в Інституті мовознавства та етнографії. Почав писати вірші з 1936 року. Перша поетична збірка «Добрий ранок» вийшла у 1941 році. Пізніше вийшли збірки «Провесінь» (1942), «Шлях світання» (1948),

«Мак цвіте» (1968). У своїх творах Стельмах відтворює поетичні почуття захисників Вітчизни.

Одна із таких пісень звучить у кінофільмі «Люди не все знають», музику написав Платон Майборода.

Гей, через поле та
Все по жарині,
Через нашу Україну
Та гей,
Що із краю в край

хитається
Та тихий Дунай.
Дніпре-Славутичу,
Рідний мій брате
Чом на тобі та діток
Не видати
Чи забрала та вода у крові,
Чи лежать вони у лужах не живі,
Чи побила їх чорна неволя.
Промовляє Дніпро до Дунаю:
«Я на собі човнів не гойдаю,
А своїх синів-соколиків
З партизанських лісів виглядаю...»

А скільки любові та ніжності до свого рідного краю вклав М. Стельмах у вірші «Елегія», який став піснею, музику написав Платон Майборода.

В мерехтливих росах
Знов іде світання,
І дорога має
Казкою у даль,
Як моє дитинство,
Як моє прощання,
Як моя, роками
Стишена печаль.
Край мій зелений,
Вічная тривога,
Ти - безсмертний в полі,
Грози в небесах.
Припаду я серцем
До твого порога,
Як твоя кровинка,
Як твоя сльоза.
І коли схилюся
У борні, в тривозі,
Хай вітри бушують
І мечем – гроза.
Я степи покличу,
Верби при дорозі,
І зігріє душу
Чистая сльоза.

У вірші «Мак цвіте» поет нагадує нам давнє історичне минуле, про те, як «степами турки і татари мчали як чорні хмари», а побачивши дівчину, яка босоніж тікала, вирішили її схопити і продати у Кафі.

...І сльози дівчини й життя
Проп'є без жалю і пугтя
Бо що йому краса дівоча,
Коса шовкова, ясні очі –
Усе продасть він за дукат,

Бо він торгаш, ординець, кат.

Дівчина тікаючи від по невольників, зустрічає козака і просить, щоб він теж рятувався від ворогів. Та козак є козак:

...Втікати не думав.

Ще дівчину

Провів очима й по долині

Навкіс напасникам помчав...

Козак вимощував долину

Чужинським трупом, як умів

Як вчився в Січі і в братів

На славному Доні у поході

Ординців б'є козак вже в броді.

Ординці налякалися і закричали:

«То це шайтан,

Це не козак»

Козак усміхнувся у довгі вуса і промовив:

« З шайтанами не вперше б'юся

Узнали, що таке козак,

Якого люди кличуть Мак»

Ординців було багато, а він був один, хоробро бився, та вороги його «шаблями скришили на мак»

Ординці воїна скришили,

На землю впало тіло біле

І наче зерно проросло

А влітку маком зацвіло.

Давно ординців і Іуду

В моїм краю забули люди

Бо їхній слід –

Страшний укіс

Травою мертвою поріс

А мак цвіте віки в роздолі –

В косі дівочій і у полі

А мак цвіте.

У віршах Михайла Стельмаха глибокий ліризм, пісенність, емоційність. Їх зміст тісно переплітається з глибинним корінням українського фольклору.

Та не тільки у віршах Михайло Стельмах звертається до українського фольклору, а також і в своїх романах, дитячих казках. Ось деякі рядки народних пісень із роману «Дума про тебе»:

Зберімося, родину,

Щоб нам жито родило –

І житечко і овес –

Зберімося, роде, весь.

Я убив комара,

Та зарізав квочку,

Та наклав сала

Повнісіньку бочку –

Що у п'ять не піднять,

Що у шести не знести.

І на дні його не знать

Ой поля, ви поля,

Кучеряві поля,

Чом же на вас же поля

Урожаю нема?

Чом же на вас же поля

Урожаю нема?

Тільки виросла на вас

Кучерява верба...

Багато казок для дітей написав М. Стельмах «Дві сестрички дві косички» (1955 р.), «Бурундукова сім'я», «Хатка в березовому лісі» та інші. І навіть у казках для дітей автор пише невеликі віршики:

Буде юшка до смаку,

Бо не жалко часнику,

Ні селери, ні петрушки,

Дуже гарна буде юшка.

Це зайвий раз доводить глибинність коріння фольклору.

Не тільки вірші писав Михайло Стельмах - творчим доробком його є філософська збірка новел «Березовий сік» (1944 р.). У 50-х роках виходить з друку кілька романів митця. Серед них «Кров людська не водиця» (1957 р.) – раніше цей роман мав назву «Велика рідня» але був перероблений автором.

У 1959 році вийшов ще один роман «Хліб і сіль», а в 1984 році надруковано його останній роман «Дума про тебе» - в ньому відображено життя сільського населення на Поділлі у перші роки світової війни.

У творах Михайла Стельмаха (віршах, романах, повістях) завжди описується чудова сільська природа. Ось як у романі «Дума про тебе» описується вереснева пора: «Вересень бив у золоті дзвони соняшників. І їм, як гобої, низинно вторували пізні гречки. Дні тепер стояли у шелестах золота, у вибухах блакиті, в потоках музики і чорнобривців, а ночі народжували печаль перелітних птахів...Ось такий і є вересень: удень надійний, вночі тривожний. Таким і любив його і тоді, коли він б'є у золоті дзвони соняшників, і тоді, коли відриває літо від землі та садить тебе за мудрість книжок». А ось як характеризує один з персонажів цього роману Меркурій Юхимович що таке життя: «Життя це трохи радості, трохи надій, трохи любові, а решта скрипуче ярмо буденщини, особливо в селі, де півень замінює оперу і театр».

Значним доробком М. Стельмаха як прозаїка є низка написаних повістей, серед них «Гуси-лебеді летять» (1964 р.), «Щедрий вечір» (1967 р.) та інші. Характерними рисами прозових творів є глибоке проникнення автора у психологію селянина-трудолюбця, зв'язок з традиціями українського народу.

Михайло Опанасович є автором п'єси «Правда і кривда» (1965 р.), «На Івана Купала»(1966 р.), «Дума про любов»(1971р.).

Своєю творчістю М. Стельмах стверджував і захищав рідну мову, вважав її виявом глибини людського буття, голосом людського духу.

Творчість його пронизана любов'ю,

До мови рідної, до свого народу.

І, які б там не були загрози,
Не падав духом він ніколи.
(Любов Полозенко)

Філософія творчості митця пронизана утвердженням єдності людини з рідною землею, яка наче дуб здатна стояти лише на своїй землі. М. Стельмах через своє слово розкриває характер українського народу, ті риси, які відрізняють психологію українця від інших народів.

Михайло Опанасович Стельмах помер 27 вересня 1983 року в Києві, похований на Байковому кладовищі.

БОГДАН ЛЕПКИЙ

150 років тому – 4 листопада 1872 року в селі Крегулець на Поділлі в сім'ї сільського священника, який виступав у літературі під псевдонімом Марко Мурава.

Освіту майбутній письменник здобував у Бережанській польськомовній школі, також тут він закінчив класичну польську гімназію. Після короткочасного навчання у Віденській Академії мистецтв, Богдан вступив до Львівського університету, який закінчив у 1895 року.

Богдан Лепкий був викладачем у Бережанській гімназії, де колись і сам навчався: викладав українську та німецьку мову і літературу.

З 1899 року викладав у Ягелонському університеті у Кракові. Після Першої світової війни, у 1925 року став професором Ягелонського університету і працював там все своє життя. Починаючи з 1898 року виходили його збірки оповідань «З села» (1898 р.), «Щаслива година» (1901 р.), «По дорозі життя» (1905 р.), «Кидаю слова» (1901 р.), збірки віршів «Стрічки» (1901 р.), «Листки пануть» та «Осінь» (1902 р.), «На чужині» (1904 р.), «Для ідеї» (1911 р.), «З-над моря» (1913 р.).

Ось деякі рядки його віршів:

...Це наш Дніпро шумить
Й лама граніт.
Народ спічне на мить
Й здивує світ.
Нема таких кайдан
Щоб люд скувать,
Наш дім, наш храм,
Не дать! Не дать.
(«Хоч кряче гайворон»)

Щоднини ми чекаємо
І миру і весни
Одні одних питаємо
Коли ж прийдуть вони
Весна не йде. Все сніг і сніг
Гнітить мороз – зима .
І миру нашого дасть біг,
І волі теж нема
Прийди весно, прийди, прийди

Новим життям заграй!
О доле воле, встань зі сна,
Народам щастя дай.
(«Щоднини ми чекаємо»)

Де не станеш – могили, могили
Де не глянеш – терпіння, терпіння.
Що аж дивно – звідкіль сили,
Взяло наше слабе покоління.
Тої сили, щоби перебути
Ті надмірні криваві зусилля
Того гарту, щоб шиї не гнути
У ярмі – з розпуки і безсилля...
(«Де не станеш»)

Богдан Лепкий видав літературознавчі дослідження «Василь Стефаник» (1903 р.), «Начерк історії української літератури» (1904 р.), «Маркіян Шашкевич» (1910 р.), «Про життя великого поета Тараса Шевченка» (1911 р.), переклав на польську мову «Слово о полку Ігоревім» (1905 р.). За це його високо оцінив Іван Франко.

Події Першої світової війни наштовхнули на появу нових мотивів, наклали нові відтінки на його поетичну палітру. У його поемах «Буря», «Листки Катрусі», «В лазареті» з'являється фольклорна біблійна символіка.

У творах «Батько і син», «Весна 1915 р.», «В церкві» прослідковуються історичні погляди, на події, які відбувалися раніше.

У 20 – 30 роках ХХ століття письменник пише в стилі історичної прози. Слави і популярності набули його історичні повісті «Вадим» (1930 р.), «Крутіж» (1941 р.) та трилогія «Мазепа».

Богдан Лепкий був одним із прогресивних діячів української культури.

Його особисті і творчі зв'язки з І. Франком, М. Лисенком, М. Коцюбинським, О. Кобилянською, багаторічна дружба із В. Стефаником, самовіддана праця над виданням творів І. Котляревського, М. Вовчка, Т. Шевченка, Ю. Федьковича та ґрунтовні дослідження цих письменників переконливо свідчать про те, що Богдан Лепкий посідає чільне місце в українській літературі.

Митець багато зробив для того, щоб зарубіжний читач був ознайомлений з українською літературою. Від видавав книги українських письменників і поетів (Т. Шевченка, Ю. Федьковича, І. Франка, М. Коцюбинського) польською та німецькою мовами. Він прагнув донести до іноземців кращі зразки рідної української культури.

Крім того, що він займався літературною творчістю, Богдан Лепкий (за часів роботи у Бережанах) започаткував читальні «Просвіти», бібліотеки та позичкові каси, був учасником хору «Боян» і драматичного гуртка. Зіграв роль Петра в «Натальці Полтавці» (1898 р.).

21 липня 1941 року Богдан Лепкий помер, похований у Кракові на Раковецькому цвинтарі. Та в пам'яті українців він є патріотом рідної України. Про це нагадують його книги, які знаходяться в бібліотеках нашої країни. А також і в Польщі. Про нього написано в підручниках історії української

літератури. У Батурині поблизу будинку Кочубея стоїть пам'ятний знак на згадку про Богдана Лепкого. Гімназія в Бережанах носить його ім'я, про це свідчить меморіальна дошка на будівлі.

Про незрівнянну красу пісенної творчості українського народу світ дізнався завдяки таким співакам, як Володимир Мишуга, Борис Гмиря, Іван Козловський, Євгенія Мірошниченко та сьогорічним ювілярам - Соломії Крушельницькій та Анатолію Солов'яненку. Про їх ювілейні дати є в раніше згадуваній постанові Верховної Ради України.

СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА

150 років тому, 23 вересня 1872 року в селі Біля винці на Тернопільщині в сім'ї священника Амвросія Крушельницького народилася Соломія Амвросіївна Крушельницька. Дитинство її пройшло у селі Біла поблизу Тернополя.

Маленькою дівчинкою навчилася грати на фортепіано. А навчав її батько, священник. Разом з сестрами та подругами Соломія співала в домашньому хорі.

Першими творами в її репертуарі були народні пісні.

У 1891 – 1893 роках співачка навчалась у Львівській консерваторії, а 15 квітня 1893 року успішно дебютувала у Львівській опері.

Після знайомства з італійською співачкою Джеммою Беллічоні, яка гастролювала у Львові, Соломія Крушельницька їде в Мілан, де продовжує освіту в країні з давніми традиціями класичного співу. Вже за рік навчання в Мілані Соломія засяяла на італійській сцені – вона почала виконувати провідні партії в оперних театрах країни.

У 1894 році співачка підписує контракт із Львівською оперою, виконує партії в операх «Фауст», «Трубадур», «Бал-маскарад», «Африканка», «Галька». Співаючи у Львівській опері, одночасно працює у Краківському театрі.

З листопада 1896 року по березень 1897 року у складі італійської трупи бере участь у 35 виступах в Одеському оперному театрі. Згодом Крушельницька починає гастролювати у Південній Америці, Бергамо, Пармі. У 1898 році її запрошують до Варшавського оперного театру.

У 1902 року відбуваються гастролі у Парижі, у 1906 році – успішні гастролі в Буенос-Айресі та дебют у «Ла Скала» в Мілані в опері Р. Вагнера «Саломея» під диригуванням Артуро Тосканіні. У 1908 році гастролує в Єгипті на одній сцені разом з Пучіні.

У 1909 Соломія Крушельницька бере шлюб з Чезаре Річчоні, італійським адвокатом, мером міста Віареджо. У 1920 році співачка востаннє виступила у театрі «Ла Скала» в операх «Лорелєя» та «Лоенгрін». Потім почала займатись концертною діяльністю. У 1927 – 1928 роках здійснює велике турне по США та Канаді.

У 1937 року переживає смерть чоловіка. У 1939 року Соломія Крушельницька приїздить на батьківщину провідати рідних, але у зв'язку з початком Другої світової війни залишається у Львові. Після вступу радянських військ зазнає злиднів і байдужого ставлення до неї з боку влади, починає хворіти і просить дозволу виїхати в Італію, де залишився її будинок. Але дозволу вона не отримала. У 1946 році нарешті дістає місце професора у

Львівській консерваторії. У 1947 році у Львові відбувся прощальний концерт 75-річної співачки для земляків.

Відомий італійський музикознавець Рінальдо Кортакассі свого часу зазначав, що у перші десятиліття ХХ століття на оперних сценах світу царювали чотири видатних співаки: Баттістіні, Карузо, Тітта Руффо, Шаляпін.

Досягти їхніх висот спромоглася лише українська співачка Соломія Крушельницька.

Михайло Головащенко, дослідник і біограф співачки у 1978 році видав двотомник спогадів про неї. За матеріалами тогочасної преси наводить тогочасні схвальні епітети: «У широкому світі, де вона тріумфально виступала на кращих оперних сценах її називали «незабутньою Аїдою», «єдиною у світі «Джокондою», «найчарівнішою Чіо-чіо-сан», «неповторною Галькою» та іншими персонажами відомих опер». Соломія мала дивовижне сопрано широкого діапазону з оксамитовим тембром. Вона володіла найтоншими нюансами голосу і могла передавати найскладніші людські почуття.

Всебічно обдарована та освічена Соломія Крушельницька співала і спілкувалась українською, польською, італійською, німецькою, англійською та іспанською мовами. І на початку своєї творчості і в zenіті слави вона завжди включала до своїх програм українські народні пісні, твори М. Лисенка, С. Людкевича, О. Нижанківського, А. Вахняпина. Також виконувала пісні інших народів світу, але завжди закінчувала концерт українською піснею. «Вона мені як храм. Я чую в ній органи», - говорила співачка про українську пісню. Ось деякі пісні, які були в її репертуарі: «Вівці мої, вівці», «Ой гиля, білі гуси», «Ой де ти їдеш», «Ой летіла зозуленька», «Ой там на горі малювали малярі», «Через сад». Проживши за кордоном 44 роки Соломія Крушельницька ніколи не забувала рідної мови, рідної землі: де народилась і де пройшло її дитинство. І тому, коли вона виконувала українські пісні, її душа і раділа і сумувала за рідним краєм.

Вівці мої, вівці,
Вівці та й барани
Хто ж вас буде пасти
Як мене не стане.
Воли мої, воли,
Воли та й корови
Хто ж вас буде гнати
На зелене поле.
Гори мої, гори
Гори гороваті,
Хто ж вам на трембіті
Буде вигравати?

Соломія Крушельницька, подорожуючи світом, завжди була пов'язана з батьківщиною, зі своїми рідними, близькими, друзями. Великий вплив на неї справили Михайло Павлик, Іван Франко, Микола Лисенко. Довгорічну і щире дружбу вона підтримувала з Василем Стефаником, Ольгою Кобилянською.

У 1911 році Крушельницька приїхала в Україну на 100-річчя з дня народження поета Маркіяна Шашкевича та виступила з концертами у Львові,

Чернівцях, Перемишлі. Останній концерт видатної співачки відбувся у Львівській опері 1947 року.

Померла Соломія Крушельницька 16 листопада 1952 року від раку горла. Поховали велику артистку на Личаківському кладовищі поруч із могилами її друзів – Івана Франка та Михайла Павлика.

Ім'я талановитої оперної співачки Соломії Крушельницької носять: Львівський театр опери та балету, Львівський державний музичний ліцей, Тернопільське музичне училище, вулиці у Тернополі, Києві, Львові, Бучачі, Житомирі, школа у селі Біла. У Дзеркальному залі Львівського театру опери та балету встановлено бронзовий пам'ятник Соломі Крушельницькій. У 2008 році в залі театру «Ла Скала» встановлена скульптура видатної співачки.

АНАТОЛІЙ СОЛОВ'ЯНЕНКО.

90 років тому – 25 вересня 1932 року в Донецьку в сім'ї шахтаря народився Анатолій Борисович Солов'яненко. Змалку він захоплювався музикою. Його батьки в молоді роки брали участь в аматорських постановках опер «Наталка Полтавка» М. Лисенка та «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. Змалку Анатолій долучився до художньої самодіяльності, співав дискантом. Після закінчення школи в 1949 році співак вступив у Донецький політехнічний інститут на гірничий факультет. В інституті виступав із сольними номерами у супроводі інструментального ансамблю. В 1952 році намагався вступити у Ленінградську консерваторію, але не пройшов по конкурсу. Анатолій бере уроки у соліста Донецького оперного театру О. Коробейченка. У 1954 році, закінчивши інститут, починає працювати асистентом кафедри графіки та нарисної геометрії. У 1962 році вперше взяв участь у концерті художньої самодіяльності у Києві, де виконав кілька романсів, зокрема романс Я. Степового «Розвійтеся вітром» на слова Івана Франка.

Розвійтеся вітром, листочки зів'ялі
Розвійтеся, як тихе зітхання.
Незгоєні рани, невітні жалі,
Завмерлеє в серці кохання.
В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто знає, який я чуття скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?
Ті скарби найкращі душі молоді
Розтративши марно без тями
Жебрак одинокий, назустріч недолі
Піду я сумними стежками.

У липні 1962 року під час всесвітнього конгресу профспілок у Москві брав участь у концерті і був обраний для стажування в Італії у Мілані – у театрі «Ла-Скала», де навчався у відомого співака Дженардо Барра. Після стажування в італійських майстрів оперного співу 22 листопада 1963 року у Київській опері відбулася прем'єра опери «Ріголетто», в якій Анатолій Солов'яненко виконав роль герцога Мантуанського. З січня 1964 року по 1965 рік перебуває в Італії, стає переможцем конкурсу естрадної пісні «Неаполь проти всіх». Після

конкурсу співак повертається в Радянський Союз та бере участь у численних гастрольних поїздках по країні та за її межами.

У Київському оперному театрі Анатолій Борисович виконав близько 20 партій в операх українських та закордонних авторів, зокрема Герцога в опері С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», Маріо Каварадоссі в опері Дж. Пучіні «Тоска» та інші.

Всесвітню славу принесла йому концертна діяльність у багатьох країнах світу, особливо виконання українських романсів. У 1975 році Солов'яненку було присвоєно звання народного артиста СРСР. У 1977-1978 роках митець працює у славетному театрі у Нью-Йорку «Метрополітен-опера». У 1985 році на екрани виходить фільм «Прелюдія долі», присвячений творчому доробку А. Солов'яненка. У 1987 році співак бере участь у серії концертів у Чорнобилі.

Досконало оволодівши французькою манерою виконання він блискуче співав у багатьох операх французьких композиторів, зокрема Обера, Бізе, Массне. Особливо майстерно виконував арію Надира в опері Бізе «Шукачі перлин».

Важливе місце в репертуарі Анатолія Солов'яненка посідали пісні та романси на слова Тараса Шевченка. Романс «Чого мені тяжко, чого мені нудно» (музика М. Лисенко) відображав внутрішні переживання самого актора, його тугу за високим мистецтвом, за рідним Київським оперним театром, якому він віддав десятки років свого життя, а потім змушений був залишити у зв'язку з негараздами з керівництвом.

Чого мені тяжко, чого мені нудно,
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне? Серце моє трудне,
Чого ти бажаєш, що в тебе болить?
Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш?
Засни моє серце, навіки засни,
Не вкриті, розбите, - а люд навісний
Нехай скаженіє... Закрий, серце, очі.

Незмінний успіх у слухачів мав романс Я. Степового «Ой три шляхи» на слова Т. Шевченка.

Ой три шляхи широкії
Докупи зійшлися,
На чужину з України
Брати розійшлися.
Покинули стару матір.
Той жінку покинув.
А той сестру. А найменший –
Молоду дівчину.

Цей романс викликав у слухачів почуття доброти і співчутливості. Адже у ньому відчувається велика біль матері, невістки з діточками, сестри та молодої дівчини-зарученої. Тож мати посадила три ясени, невістка високу тополю, сестра три явори, а заручена дівчина – червону калину. Та на превеликий жаль дерева повсихали, а калина зів'яла. Так три брати і не повернулись до рідної домівки.

Плаче стара мати,

Плаче жінка з діточками
В нетопленій хаті,
Сестра плаче, йде шукати
Братів на чужину...
А дівчину заручену
Кладуть в домовину...

У репертуарі митця було безліч українських пісень «Чорнії брови, карії очі», «Ніч яка місячна», «Дивлю я на небо», «Там де Ятрань круто в'ється», «Повій вітре на Україну», «Стоїть гора високая» та інші. Анатолій Борисович виконував їх особливо лірично, натхненно, що поріднювало його мистецтво з творчістю великих співаків – Бориса Гмирі, Оксани Петрусенко, Івана Коловського. Манера виконання нашим співаком українських народних пісень вразила видатного азербайджанського виконавця Рашида Бейбутова. Ось його відгук: «У концерті співав дзвінкоголосий Анатолій Солов'яненко, у якого саме прізвище – знак долі. Справді, немов для солов'я, для цього артиста немає меж діапазону. Наче граючись, бере неймовірно високі ноти, м'яко і просто розсипає звуки сліпучим каскадом. І все це не просто для того, щоб переконати в щедрості своїх вокальних можливостей, а щоб створити образ української народної пісні «Місяць на небі» такий ясний і правдивий».

Місяць на небі, зіроньки сяють,
Тихо по морю човен пливе.
В човні дівчина пісню заводить,
А козак чує, серденько мре.
Ця пісня мила, ця пісня любя,
Все про кохання, все про любов.
Як ми кохались та й розійшлися
Тепер зійшлися, навіки знов...

Де б Анатолій Борисович не виступав з концертами, він неодмінно залучав у свій репертуар українські народні пісні. Ось його слова: «Виконуючи народну пісню з естради – я пропагую її, хочу привернути до неї увагу людей, і поки вистачить сил, я не відступлюся від цього завдання. Українську пісню чудово розуміють у всьому світі. У кожного народу пісня виражає ті ж почуття, що у нас – любов до батьківщини, до дівчини, до матері, до природи. Не дарма кажуть що пісня немає кордонів».

У 1999 році славетний співак у розквіті творчих сил раптово помер. Поховано його у селищі Козин поблизу Києва. У Козині створено музей Анатолія Солов'яненка. У Києві біля будинку № 16 по вулиці Інститутській стоїть пам'ятник співаку і на цьому будинку є меморіальна дошка. У багатьох містах України є вулиці, які носять ім'я митця.

Літературні джерела використані для написання цього огляду.

Основним джерелом для написання автобіографічних даних відомих діячів культури, які описані у вищезгаданій «Постанові ВРУ щодо відзначення пам'ятних і ювілейних дат» є книга «Видатні постаті України (2004, видавництво МАУП Книжкової палати). В ній про кожну відому особистість писали різні автори.

Про Архипа Тесленка і Богдана Лепкого писала Бродська Л. О., доктор філософських наук; про Михайла Стельмаха та Юрія Яновського – Мартинюк І. О., кандидат філософських наук; про Соломію Крушельницьку та Анатолія Солов'яненка – Рублюк О. В., кандидат політичних наук.

Також використана інформація про відомих людей з книги «Діячі України» - 2016 р. – К.: Вид-во Артбук, 2016 - 248 с.

Інші відомості та вірші взято із мережі Інтернет.